

Dr hab. Grażyna Mańkowska
Katedra Rusycystyki
Wydział Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski
e-mail: gmmankow@uw.edu.pl
tel.: 509352078

**Recenzja w przewodzie habilitacyjnym Pana Doktora Jewgienija Zubkowa
w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo
przeprowadzanym przez Radę Dyscypliny Nauk Humanistycznych
Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy**

Habilitant, Pan Doktor Jewgienij Zubkow, podał w Autoreferacie jako główne osiągnięcie badawcze dwie monografie „*Русский уголовный дискурс. Книга первая. Уголовный дискурс как феномен усложненной семиотической деятельности*” oraz „*Русский уголовный дискурс. Книга вторая. Парадигматика русского уголовного дискурса и анализ российского уголовного антропогенного ландшафта*”, obie opublikowane przez Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2019.

We wniosku o rozpoczęcie procedury habilitacyjnej Pan Doktor Jewgienij Zubkow wskazał na dyscyplinę naukową **językoznawstwo**.

1. Sylwetka Habilitanta

Habilitant ukończył studia w roku 1997, w Charkowskim Uniwersytecie Państwowym (specjalność język niemiecki). Dyplom został nostryfikowany w 2000 roku i uznany za równorzędny z dyplomem magistra filologii. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa Habilitant uzyskał w roku 2003 na Wydziale Humanistycznym Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach (obecnie Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) na podstawie rozprawy pt. *Процесс заимствования лексики из английского в русский и немецкий языки. Сравнительный анализ (Proces zapożyczenia leksyki z języka angielskiego do niemieckiego i rosyjskiego. Analiza porównawcza)* – w dossier znajduje się kopia dyplomu doktorskiego. Promotorem rozprawy był dr hab. Kazimierz Luciński, a recenzentami dr hab. Antoni Dębski i dr hab. Oleg Leszczak. Dr Jewgienij Zubkow jest pracownikiem Zakładu Komunikacji Językowej Instytutu Literaturoznawstwa i Językoznawstwa UJK w Kielcach.

2. Działalność naukowa i popularyzatorska

Na dorobek naukowy Habilitanta składają się trzy (w tym dwie wymienione) monografie, 14 rozdziałów w monografiach zbiorowych (z tego 13 po uzyskaniu stopnia doktora), 36

artykułów w czasopismach (32 po uzyskaniu stopnia doktora), w tym 31 w języku rosyjskim i 5 w języku polskim, a także 4 komunikaty. Dr J. Zubkow wziął udział w 21 międzynarodowych konferencjach naukowych (w tym w jednej – przed uzyskaniem stopnia doktora) oraz w 6 konferencjach krajowych. Z tego 13 wystąpień miało miejsce podczas konferencji organizowanych przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, a 14 przez inne ośrodki krajowe i zagraniczne (Warszawa, Kielce, Kijów, Nowogród Wielki, Moskwa). Wyniki prowadzonych badań naukowych dr J. Zubkow przedstawił m.in. podczas II Świętokrzyskiej Uniwersyteckiej Konferencji Penitencjarnej w 2017 r. i spotkał się z zainteresowaniem i aprobatą wyników badań ze strony uczestniczących w obradach kryminologów i pracowników odnośnych służb. Tak więc, udział w wymienionej konferencji można uznać zarówno za działalność naukową, jak i za działalność na rzecz popularyzacji nauki.

W roku 2020 Habilitant został członkiem Komitetu programowego Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Twerze (Federacja Rosyjska).

Również w roku 2020 dr J. Zubkow zainicjował utworzenie międzynarodowego akademickiego interdyscyplinarnego zespołu badawczego nad ideologią przestępczości zorganizowanej. Prace członków zespołu po stronie rosyjskiej koordynują prof. A.A. Romanov (Twer) i prof. A.L. Faktorowicz (Krasnodar). Zadaniem zespołu jest opracowanie podstaw tematycznej międzynarodowej biblioteki programistycznej oraz tematycznego wolnego oprogramowania, które posłużą dalszej analizie ideologii europejskiej przestępczości zorganizowanej, z możliwością udostępnienia wyników analizy odpowiednim instytucjom. Badania prowadzone są w ramach grantu Rektora UJK.

W roku akademickim 2016/2017 dr J. Zubkow odbył staż naukowy w Nowogrodzkim Uniwersytecie Państwowym im. Jarosława Mądrego w Nowogrodzie Wielkim, a następnie w latach 2017-2018 w tymże uniwersytecie odbył staż habilitacyjny.

Ponadto dwukrotnie dr J. Zubkow był uhonorowany nagrodą rektora za działalność naukową: w 2003 roku – Nagrodą Rektora AŚ III stopnia i w roku 2019 – Nagrodą Rektora UJK I stopnia.

Według przyjętej obecnie klasyfikacji publikacji naukowych MNiSW, w okresie od 2012 do 2020 Habilitant zdobył 482 punkty, z tego 260 w roku 2019.

Przedstawiony dorobek Habilitanta ma bardzo spójny charakter. Początkowe publikacje nawiązują do zagadnień przedstawionych w rozprawie doktorskiej (tendencje dotyczące zapożyczeń i ich wpływ na zmiany w systemie językowym). Kolejne poświęcone są zagadnieniom dyskursu ze szczególnym uwzględnieniem dyskursu przestępczego (38

pozycji). Elementy niektórych z prac po zmianach i poszerzeniu zostały włączone do recenzowanych monografii. Należy jednak podkreślić, że zagadnienia poruszane w artykułach i rozdziałach prac zbiorowych Habilitanta tworzą dodatkowy kontekst prowadzonych przez niego badań i potwierdzają konsekwencję badawczą Autora.

Działalność naukową i popularyzatorską dra Jewgienija Zubkowa (tj. czynny udział w konferencjach i kolokwiach, staże w rosyjskim ośrodku akademickim, zainicjowanie projektu badawczego i opublikowany dorobek) należy uznać za bardzo owocną, a nawet imponującą.

3. Działalność dydaktyczna

Od początku swojej działalności naukowej Habilitant związany jest z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach (dawniej: Akademią Świętokrzyską), gdzie zatrudniony był na stanowisku lektora języków obcych – angielskiego, rosyjskiego i niemieckiego (w latach 2000-2001), a następnie na stanowiskach asystenta (2001-2004) i adiunkta (2004-2020) w Instytucie Filologii Rosyjskiej tejże uczelni. Obecnie zatrudniony jest na stanowisku asystenta w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa UJK.

W dokumentach brak jest informacji o prowadzonych przez Habilitanta przedmiotach, a zwłaszcza (co byłoby cenne) o opracowaniu programu autorskiego przedmiotu. Jednak w latach 2004-2011 Habilitant wypromował 46 licencjatów i 32 magistrów. A zatem również działalność dydaktyczną dra J. Zubkowa można ocenić pozytywnie.

4. Działalność organizacyjna

W ciągu lat swojej pracy dr J. Zubkow wielokrotnie angażował się w działalność organizacyjną na rzecz własnej jednostki i uczelni.

W latach 2004-2006 był członkiem instytutowej komisji rekrutacyjnej, a w latach 2015 – 2016 – członkiem wydziałowej komisji rekrutacyjnej. W latach 2011-2014 był członkiem wydziałowej komisji wyborczej. Od roku 2019 jest członkiem Rady Naukowej Instytutu Literaturoznawstwa i Językoznawstwa UJK. W latach 2013–2019 pełnił funkcję sekretarza czasopisma „*Studia Rusycystyczne UJK*”.

W związku z powyższym działalność organizacyjną Habilitanta oceniam pozytywnie.

5. Opinia o monografiach

Przedstawione jako główne osiągnięcie badawcze prace zostały napisane w języku rosyjskim. Pierwotnie stanowiły one jedną monografię zatytułowaną *Русский уголовный дискурс. Парадигматические и синтагматические связи дискретных элементов*. Monografia ta, przygotowana w roku 2017, zyskała pozytywne opinie rosyjskich recenzentek – prof. dr hab. T.W. Szmielowej i prof. dr hab. W.G. Didkowskiej. Po uwzględnieniu uwag

polskich recenzentów i dostosowaniu materiału do wymagań stawianych monografiom naukowym w Rzeczypospolitej Polskiej, rozprawa została wydana w roku 2019 w formie dwu poddawanych ewaluacji monografii.

Obie książki mają charakter interdyscyplinarny i zostały napisane w oparciu o solidną kwerendę materiałów źródłowych. Omawiane prace świadczą o dogłębnym zbadaniu poruszanych zagadnień przez Habilitanta.

5.1. Ocena książki „Русский уголовный дискурс. Книга первая. Уголовный дискурс как феномен усложненной семиотической деятельности”

5.1.1. Struktura pracy

Książka „Русский уголовный дискурс. Книга первая. Уголовный дискурс как феномен усложненной семиотической деятельности” składa się ze wstępu (*Введение*, s. 7-15), pięciu rozdziałów (1. *Традиция и методология исследований коммуникации профессиональных преступников: проблемы концептуализации объекта и единства терминологии при интердисциплинарном исследовании*, s. 17-51; 2. *Обоснование методологии дискурс-анализа: дискурс – ось селекции – ось комбинации*, s. 53-88; 3. *Способы сокрытия передаваемой информации и мера возможности выбора*, s. 89-117; 4. *Особенности процесса оперирования информацией в дискретной антисистеме: ключевые понятия и термины анализа уголовного дискурса*, s. 119-176; 5. *Историко-антропологические основы выделения и текстологические проблемы исследования дискретной антисистемы*, s. 177-201), wniosków (*Выводы по первой книге*, s. 203-207) oraz obszernej bibliografii liczącej 258 pozycji (*Библиография*, s. 209-226).

Pozycje bibliograficzne podzielono na kategorie wyodrębnione w sposób przejrzysty i logiczny.

5.1.2. Zakres i metoda

Wstęp rozprawy bardzo wyraźnie wpisuje się w wymagania rosyjskiej humanistyki. Autor nazywa obiekt (rosyjski dyskurs przestępczy) i przedmiot badań (przestrzeń referencjalna), a także określa ich cel i zadania. Autor przytacza podstawowe terminy, do których będzie się odwoływał w swojej pracy (*оś комбинации и селекции, термины опису и наблюдения, дискурс, дискурс преступный*), a także sygnalizuje wprowadzenie nowych pojęć (*дискретная антисистема, референтное пространство, иносказательный компонент, криптосистема с открытым ключом, биективная функция*) koniecznych do uniknięcia problemów analizy znaków *in praesentia* i znaków *in absentia*.

Dwa pierwsze rozdziały mają charakter stricte teoretyczny, a w kolejnych trzech zagadnienia teoretyczne omawiane są w oparciu o materiał egzemplifikacyjny.

Rozdział 1. poświęcony jest tradycji badań nad językiem zawodowych przestępców, w szczególności zagadnieniom terminologicznym. Autor rozróżnia terminy opisu (*термины описания*) i terminy obserwacji (*термины наблюдения*), zwracając uwagę na fakt, że przynależność określonego terminu do jednej lub drugiej kategorii zależy od przyjętego paradygmatu badawczego i dyscypliny naukowej, w obrębie której prowadzone są badania. Mając powyższe na uwadze, Autor przygląda się szeregowi terminów i nazw, stosowanych w pracach naukowych do nominacji języka przestępców. Na uwagę zasługują uwagi Autora na temat niejednoznaczności i ewentualnej synonimiczności terminów *žargon*, *argot* i *slang* (ros. *жаргон*, *арго*, *сленг*) i ich przesunięcia z kategorii terminów obserwacji do kategorii terminów opisu w językoznawstwie. Jednocześnie Autor uzasadnia przyczyny rezygnacji ze stosowania tychże terminów w dalszej części monografii.

W rozdziale 2. Autor koncentruje się na zagadnieniu dyskursu (historii terminu i jego definiowaniu) i analizie dyskursywnej; zauważa różnice w rozumieniu danych pojęć w pracach F. de Saussure'a, W.I. Zaiki, M.L. Makarowa, A.K. Churmatullina, O. Leszczaka i in.. Zniwelowaniu różnic ma służyć wykorzystanie zasady podobieństwa i zasady przynależności, co prowadzi do rozróżnienia w opisie osi kombinacji (relacji syntagmatycznych) i osi selekcji (relacji paradygmatycznych). W swoich rozważaniach Autor bazuje na teoriach R. Jakobsona i U. Eco.

Rozdział 3. poświęcony jest problemom informacji i możliwościom jej utajnienia w procesie komunikacji. Autor rozróżnia utajnienie faktu przekazywania informacji (steganografia) i fakt utajnienia przekazywanej informacji (kryptografia). Koncentrując się na charakterystyce sposobów utajnienia przekazywanej informacji, Autor na przykładach wyjaśnia zasady szyfrowania i kodowania wiadomości w dyskursie przestępczym.

Rozdział 4. poświęcono problemom znaków *in praesentia* i znaków *in absentia* w rosyjskim dyskursie przestępczym. Autor koncentruje się na zagadnieniach nominacji w dyskursie przestępczym; zwraca uwagę na pochodzenie nazw, świadczące o istnieniu wspólnych dla świata przestępczego modeli mentalnych w skali międzynarodowej, a także na nieumiejętne lub niekonsekwentne wyjaśnianie pojęć w istniejących słownikach i opracowaniach dotyczących dyskursu przestępczego. W tej też części podane i skomentowane zostały zasady obowiązujące w „Zakonie” oraz starsze systemy religijno-prawne stanowiące podstawę ideologiczną *Воровского Закона*. Autor podkreśla trudności w analizowaniu znaków *in praesentia* i ustalenia znaków *in absentia* w rosyjskim dyskursie

przestępczym w związku z działaniem prawa Kruszeńskiego-Kuryłowicza i asymetrią relacji syntagmatycznych i paradygmatycznych pomiędzy elementami dyskretnymi.

Rozdział 5. został poświęcony historii przestępczości, czyli w rozumieniu autora analizie genezy różnego rodzaju antysystemów, relacjom pomiędzy grupami przestępczymi oraz ich stosunkowi do prawa i religii.

Książkę kończą wnioski, przez Autora zatytułowane *Выводы по первой книге*. Taki nagłówek od razu informuje, że książka nie stanowi zamkniętej (samodzielnej) całości, lecz jedynie jej część.

5.1.3. Uwagi

Książka, choć porusza ciekawe i jak dotąd słabo zbadane zagadnienia dyskursu przestępczego, pod wieloma względami wzbudza moje wątpliwości.

Przede wszystkim, mam zastrzeżenia co do struktury książki. Aby analizować dyskurs przestępczy, trzeba nie tylko wiedzieć, czym jest dyskurs i dlaczego pojęcie dyskursu przestępczego jest odpowiedniejsze od pojęć gwary czy żargonu, ale przede wszystkim, czym jest przestępczość i jaka jest jej historia, a więc jakie są okoliczności powstania dyskursu przestępczego. Tymczasem to rozdział 5. (ostatni!) zawiera najwięcej informacji nt. historii przestępczości. Może warto rozpatrzyć możliwość przesunięcia rozdziału 5. na miejsce rozdziału 3.

Ponadto w pracy stykamy się z dość specyficznym (wg mnie) stosunkiem do interdyscyplinarności. Rozumiem, że intencją dra J. Zubkova było dążenie do wykazania zależności pomiędzy czynnikami geograficznymi, polityczno-historycznymi, biograficznymi, etnograficznymi, lingwistycznymi i in. i ich wpływu na kształtowanie się dyskursu przestępczego. Intencja taka zasługuje na akceptację i poparcie. Jednakże zaproponowane przez Habilitanta wykonanie, w moim przekonaniu, spowodowało chaos na kartach książki (zwłaszcza w rozdziale 4. i 5.). Przytaczane w charakterze materiału egzemplifikacyjnego informacje o historii grup przestępczych, rozwoju ich mentalności, stereotypach i algorytmach w zachowaniach itp. przeplatają się z informacjami o charakterze lingwistycznym (fragmenty poświęcone etymologii nazw stosowanych w grupach przestępczych i wobec nich) w sposób nieuporządkowany, a czasem niekonsekwentny. Na przykład, w rozdziale 4. Autor zwraca uwagę na zmiany w nominacji stowarzyszenia zawodowych złodziei (*Рота* > *Золотая Рота* > *Закон* > *Воровской Закон*), ale koncentruje się tylko na analizie nazwy *Закон* (jego pochodzeniu i znaczeniach), natomiast wcześniejszymi nazwami *Рота* i *Золотая Рота* zajmuje się dopiero w rozdziale 5. Tak więc, w moim

przekonaniu materiał ten należałoby podać w sposób bardziej uporządkowany i z zachowaniem chronologii zmian, co łączyłoby się z już zasugerowaną zmianą struktury.

Omawiając zagadnienie dyskursu w rozdziale 2. Autor całkowicie pominął milczeniem dorobek Anny Duszak – w moim przekonaniu jednej z najwybitniejszych badaczek tego zagadnienia w Polsce. Nie zamierzam umniejszać wartości cytowanych w rozdziale prac i ich autorów, jednak nieuwzględnienie prac A. Duszak uważam za poważne niedopatrzenie.

Kolejna wątpliwość dotyczy rozdziału 4., na którego początku Autor przedstawia i porządkuje (w formie tabeli, ze wskazaniem na teorię stanowiącą podstawę wprowadzenia terminu i jej autora) terminy niezbędne, zdaniem Autora, do omówienia zagadnienia. Od razu nasuwa się pytanie o zasadność takiego umiejscowienia tabeli, gdyż część podanych w niej terminów została szczegółowo omówiona w rozdziałach poprzednich (m.in. *ось выбора, ось комбинации, уголовный дискурс, термины наблюдения, термины описания*), a częścią autor zajmuje się dopiero w rozdziałach 4. i 5. (*антропогенный ландшафт, дискретная/жесткая антисистема, бинарный код антисистемы*). Tego typu zestawienie, w moim przekonaniu, mogłoby się znaleźć na początku pracy – jako zapowiedź poruszanych zagadnień terminologicznych, lub w zakończeniu – jako podsumowanie teoretycznych rozdziałów pracy. Jednocześnie w omawianym rozdziale Autor nie tylko wyjaśnia pojęcie *antysystemu* (termin ten pojawił się w tabeli), ale także wprowadza szereg innych terminów (*референтное пространство, ментальное пространство, кринтосистема, биективная функция*), które w tabeli nie zostały uwzględnione. Przypomnijmy przy tym, że wprowadzenie pojęć *przestrzeni referencjalnej, kryptosystemu i bijekcji* jako niezbędnych w prowadzonej analizie Autor sygnalizował już we wstępie. Dlaczego zatem nie znalazły się one w tabeli? Inaczej: które z wprowadzanych pojęć i terminów są rzeczywiście niezbędne, które zaś pojawiają się dodatkowo? W tej kwestii Autor wykazał się pewną niekonsekwencją.

Kolejny zarzut dotyczy dość częstych, a zbędnych powtórzeń niektórych sformułowań. Oczywiście, powtórzenie własnych stwierdzeń i cytatów w pracy naukowej jest dopuszczalne, powinno jednak być odpowiednio zaznaczone (choćby stwierdzeniami, typu *Jak już pisaliśmy..., Ponownie zauważmy, że...* itp.) i uzasadnione. Natomiast powtórzenie (a zwłaszcza wykorzystanie fragmentów cytatu) bez jakiegokolwiek uzasadnienia nie powinno mieć miejsca. Tymczasem w ocenianej monografii stykamy się z rażącymi powtórzeniami. Na przykład, na s. 136 czytamy: „Мы дефинируем антисистему как системные отношения между индивидами при крайней (профессиональной) степени вовлеченности в деятельность, рассматриваемую как преступная относительно закона

в любом временном отрезке, при наличии веры индивида в то, что подобная деятельность является правильной с любой точки зрения.”, а на s. 174-175 – „В нашей работе мы определяем антисистему как системные отношения между индивидами при крайней (профессиональной) степени вовлеченности в деятельность, рассматриваемую как преступная относительно закона в любом временном отрезке, при наличии веры индивида в то, что подобная деятельность является правильной с любой точки зрения”.

Podobnie na s. 135 dowiadujemy się, że „... применяем термин *дискретная антисистема* в нашем исследовании в двух смыслах: 1) по отношению к сообществу людей с негативным мироощущением (т.н. «(Воровской) Закон» как сообщество профессиональных преступников с наиболее полной формой деятельности опыта); 2) по отношению к способу объединения элементов в целое (т.н. «(Воровской) Закон» как система релевантной ценностной информации и моделей, инструкций в преступной деятельности).”, а на s. 175 – „Термин *дискретная антисистема* употребляется нами для означивания: 1) сообщества людей с негативным мироощущением (т.н. «(Воровской) Закон» как сообщество профессиональных преступников с наиболее полной формой деятельности опыта); 2) способа объединения элементов в целое (т.н. «(Воровской) Закон» как система релевантной ценностной информации и моделей, инструкций в преступной деятельности)”. W obu przypadkach mamy do czynienia z dość wiernym powtórzeniem tekstu. Oba fragmenty zostały powtórzone pod koniec rozdziału 4. Można się zatem domyślać, że Autorowi zależało na zaakcentowaniu najważniejszych myśli tej części pracy. Należało to jednak zrobić w inny, mniej rażący sposób.

W innym miejscu powtórzenie skutkuje naruszeniem zasad etyki pracy naukowej. Tym razem chodzi o wykorzystanie fragmentu cytatu z artykułu M. Dorfmana. A zatem, na s. 199 Autor pisze: „При создании «(Воровского) Закона» принимался во внимание известный феномен в идиш, когда целые цитаты и выражения из Священного писания использовались не только в ученой богословской беседе, но и иронически-издевательски, даже в грубой брани.” Zapomina przy tym, że zaledwie pięć stron wcześniej, na s. 194 zamieścił wspomniany cytat, a w nim słowa: „Известный феномен в идиш, когда целые цитаты и выражения из Священного писания, и особенно из Талмуда использовались не только в ученой богословской беседе, но и иронически-издевательски, даже в грубой матерной брани”. Trudno nie zauważyć zbieżności obu fragmentów. W moim przekonaniu, taka beztroska w operowaniu cudzym tekstem w przypadku naukowca jest niedopuszczalna.

Moje wątpliwości budzi też sposób cytowania prac autorów polskojęzycznych. Oczywiście jest, że w pracy rosyjskojęzycznej cytaty zostały przytoczone nie w oryginale, lecz w przekładzie na język rosyjski. Szkoda jednak, że informacja o tłumaczu (samym Autorze) zamieszczona została jedynie w pierwszym takim przypadku. Co prawda, jest to zapis „Здесь и далее перевод наш”, jednak w przypadku tak obszernego opracowania lepiej byłoby powtarzać informację w krótszej formie (np. перевод Е.З.), ale po każdym tłumaczonym cytacie.

5.2. Ocena książki „Русский уголовный дискурс. Книга вторая. Парадигматика русского уголовного дискурса и анализ российского уголовного антропогенного ландшафта”

5.2.1. Struktura pracy

Książka „Русский уголовный дискурс. Книга вторая. Парадигматика русского уголовного дискурса и анализ российского уголовного антропогенного ландшафта” składa się ze wstępu (*Введение*, s. 7-10), dwu obszernych rozdziałów (1. *Парадигматика уголовного дискурса*, s. 11-133; 2. *Применение представленной модели к некоторым аспектам русского уголовного дискурса*, s. 135-274), z których każdy podzielony jest na pięć podrozdziałów, zakończenia (*Заключение*, s. 275-287) i bibliografii (*Библиография*, s. 289-301), liczącej 191 pozycji, z czego aż 87 pozycji stanowi część wspólną bibliografii w obu ocenianych książkach.

5.2.2. Zakres i metoda

We wstępie Autor przypomina terminologię stosowaną do opisu zjawisk, wprowadzoną i wyjaśnioną w książce pierwszej. Przypomina pokrótce wnioski płynące z dotychczasowych rozważań i informuje o głównych zagadnieniach poruszanych w książce drugiej.

W rozdziale pierwszym (podrozdziały 1.1. – 1.3.) Autor przedstawia schemat przestrzeni informacyjnej dyskursu przestępczego, przypomina pojęcia przestrzeni referencjalnej, binarnego kodu antysystemu, charakteru związków, informacji źródłowych (*сведения источников*) i in., określa poziomy kodu binarnego i kolejno omawia wymienione poziomy w odniesieniu do dyskretnego antysystemu (*Воров*) в Законе. W podrozdziale 1.4. omówiono różnice w obrębie ideologii i hierarchii wartości pomiędzy omawianym antysystemem i innymi zorganizowanymi grupami przestępczymi (w tym tzw. *новыми русскими*). Natomiast w podrozdziale 1.5. Autor zwraca uwagę na różnice i podobieństwa w tekstach zaklinania się (składania obietnic). Analiza stosowanych formuł pozwala na wskazanie czasu ich powstania i środowisko przestępcze, w którym są używane (*Воры в Законе* czy inne grupy przestępcze).

W rozdziale drugim (podrozdział 2.1.) Autor analizuje rosyjskie nazwy grup przestępczych w XIX (i częściowo XX) wieku z punktu widzenia ich etymologii, formy wewnętrznej i przypisywanych znaczeń, rozgranicza przy tym nominacje stosowane przez samych przestępców i przez osoby nienależące do świata przestępczego (pracowników służb i zwykłych obywateli). W związku z tematem podrozdziału Autor powraca do nominacji (*Золотая*) *Рота*, której pochodzenie omawiał już w książce pierwszej (rozdział 5.), unikając na szczęście zbędnych i niezręcznych powtórzeń. W kolejnych podrozdziałach (2.2. – 2.3.) Autor opisuje specyfikę funkcjonowania i związane z nią zróżnicowanie nazewnictwa świata przestępczego w czasach Imperium Rosyjskiego i w czasach porewolucyjnych. Z kolei w podrozdziale 2.4. Autor klasyfikuje i omawia źródła informacji o *Зако́не*: zwraca uwagę na poprawność informacji lub zawarte w nich błędy, przydatność w badaniach i znaczenie (zwłaszcza szeregu tekstów artystycznych) dla samego środowiska przestępczego. Ostatni podrozdział 2.5. poświęcono analizie dyskursywnej powieści I. Ilfa i E. Pietrowa „Золотой теленок” – ze względu na zawarte w nim odniesienia do historii i ideologii świata przestępczego.

W zakończeniu Autor podsumował swoje rozważania zawarte w obu ocenianych książkach.

5.2.3. Uwagi

Przede wszystkim zastanawia mnie fakt, że ogólna informacja o poddawanych analizie materiałach źródłowych znalazła się dopiero na końcu książki drugiej. Zazwyczaj takie informacje podawane są na początku monografii, a uwagi o prawdzie/fałszu informacji (przydatności źródła) weryfikowane są w trakcie analizy. W przypadku omawianej pracy informacje ogólne nt. materiałów źródłowych przedstawiane są w charakterze wniosków. Uważam, że jest to podejście co najmniej kontrowersyjne.

W sposób niejednoznaczny Autor informuje o autorze funkcjonalno-pragmatycznego schematu typologii doświadczenia lingwosemiotycznego: zastosowany na s. 15 odsyłacz [там же: 16-17] wskazuje na pracę U. Eco (2004), jednak sam schemat zamieszczony na s. 16 opisano jako schemat O. Leszczaka.

Moje zdziwienie wzbudziło stwierdzenie autora na s. 29: „...вхождение Польши в состав Российской империи привело к заимствованию новых способов совершения преступлений и самой преступности”. Twierdzenie, że zjawisko przestępczości zostało przez Rosjan zapożyczone (i nie ma znaczenia skąd – z Polski czy innego kraju) wydaje się bardzo polemiczne. Mam nadzieję, że to zdanie nie odzwierciedla rzeczywistych przekonań Habilitanta, lecz jest jedynie niezręcznym sformułowaniem.

Również ta książka nie jest wolna od powtórzeń (czasem zbędnych). A zatem, praktycznie ten sam tekst znajdujemy na s. 51 i 60: „Первый и второй уровни показывают полное сходство этих репрезентаций: *Нефеш* как *Nefesz* и (*Воровской*) *Закон* как *Zakon* в одинаковых значениях. Третий уровень показывает некоторые отличия с точки зрения речевой и языковой репрезентаций, но не системной информации. На четвёртом уровне отсутствуют «Воровские Наказы», что подтверждает наше предположение об их позднейшем добавлении в связи с изменением государственного устройства.”

Na s. 81 Autor pisze (fragment stanowi częściowe powtórzenie stwierdzenia zamieszczonego na s. 71): „...в этих документах (...) нет информации, которая была бы неизвестна профессиональным преступникам (и сотрудникам правоохранительных органов).”, a dalej: „...целью таких документов является (...) введение в заблуждение сотрудников правоохранительных органов”. Niestety, w tekście nie znalazłam przekonującego wyjaśnienia, w jaki sposób informacje, skądinąd znane pracownikom służb, miałyby tychże pracowników służb wprowadzać w błąd.

Na s. 181 Autor przywołuje nazwę *малина*, wiążąc jej etymologię (za Graczowem i Mokijenką) z *Малинник* (nazwą dzielnicy slumsów w Petersburgu). Moim zdaniem, należałoby zastanowić się nad możliwością zapożyczenia wyrazu z języka polskiego (obok innych polonizmów, na które Autor zwracał uwagę), w którym wyrazy *melina* // *malina* funkcjonują w znaczeniach: ‘kryjówka przestępcza’ i ‘zorganizowana grupa przestępcza’ (por. Stępnik: 201).

Na s. 210 dowiadujemy się, że przymiotnik *козырный* (niewyodrębniony w tekście ani kursywą, ani cudzysłowem) jest zapożyczeniem z języka polskiego, przy czym Autor powołuje się na słownik A. Brücknera. Informacja o zapożyczeniu jest prawdziwa – przymiotnik *kozerny* pojawia się jeszcze w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, t. 3, Warszawa 1961. Jednak w słowniku A. Brücknera przymiotnika tego nie zamieszczono: autor przytacza inne spokrewnione jednostki wyrazowe (*kozera*, *kozyra*, *kozyrować*, *kozernik*). Tak więc, Habilitant jedynie wnioskuje na podstawie informacji podanych przez A. Brücknera, a nie przytacza dane z jego słownika, o czym należało odpowiednio poinformować.

Na s. 211 Autor pisze: „В польском уголовном дискурсе встречается та же классификация, а форма языковой репрезентации несет в себе черты архаичности: *Учился у лучших, в пристяжи не ходил, но за возом бегал*”. Jeśli w polskim dyskursie przestępczym rzeczywiście funkcjonuje takie powiedzenie, to po pierwsze, warto powołać się

na źródło, a po drugie, warto by przytoczyć powiedzenie w oryginale: trudno ocenić stopień archaiczności powiedzenia w języku polskim na podstawie jego przekładu.

Ponieważ w książce pierwszej Autor wyjaśniał już niektóre nominacje stosowane w dyskursie przestępczym, w książce drugiej, wracając do tychże nominacji, powinien, według mnie, dodać odsyłacze do odpowiednich miejsc w książce pierwszej (por. np. informacje na s. 151 w książce drugiej i na s. 189-191 w książce pierwszej nt. *Poma*).

Zastrzeżenia wzbudzają też niektóre odsyłacze bibliograficzne. Odsyłacz powinien jednoznacznie wskazywać na pozycję w bibliografii. Tymczasem Autor zmusza czytelnika do poszukiwań i domysłów. Na przykład, na s. 40. cytat opatrzony jest odsyłaczem [*О правильных понятиях*, в: Центр содействия реформе уголовного правосудия]. Jednak w Bibliografii nie znajdziemy pozycji zaczynającej się od *О правильных понятиях*, lecz szukać należy pozycji „Центр содействия реформе – Тюрьма и воля”. W bibliografii nie znalazłam też pozycji [Лозовский: *Понятия воровские, людские, гадские*] (odsyłacz ze s. 36) i [Лозовский: *Масли. Блатные и мужики. Советы новичкам*] (odsyłacz ze s. 205). Prawdopodobnie w bibliografii kryją się one pod pozycją „Лозовский В., Как выжить и провести время...”, jednak odsyłacze sugerują inne, pominięte utwory. Podobna sytuacja dotyczy odsyłacza na s. 127 [Наговицын 1999: *На суде*]: w bibliografii znajdujemy dwie pozycje autorstwa Nagowicyna z 1999 roku – *Каждому свое* i *Столичная*, jednak *На суде* nie ma. A jeśli *На суде* stanowi fragment którejś z podanych pozycji, to której? W bibliografii nie ma też pozycji podanej w przypisie na s. 233 – [*Воровской Закон*].

5.3. Uwagi wspólne do obu książek

Przede wszystkim należy zastanowić się, co podlega recenzji. Autor zgłosił do ewaluacji dwie monografie, jednak w moim przekonaniu, mamy do czynienia z jedną monografią wydaną (ze względu na objętość) w dwu tomach. Obie książki łączy temat (dyskurs przestępczy), wstęp zamieszczony w książce pierwszej (zapowiadający m.in. analizę utworów literackich – tym zaś najwięcej miejsca poświęcono w książce drugiej) i zakończenie w książce drugiej (nawiązujące do treści zawartej w książce pierwszej), niestosowanie odsyłaczy bibliograficznych w książce 2. do książki 1. przy jednoczesnym wykorzystaniu metodologii i aparatu pojęciowego przedstawionych w książce pierwszej, a także wspólne pozycje bibliograficzne. Na tym etapie pracy naukowej należałoby rozróżniać gatunki tekstów naukowych, w tym odróżniać rozprawy dwutomowe od dwu odrębnych monografii.

Zdziwił mnie brak w obu książkach (czy też ogólnie – w monografii) streszczenia w języku angielskim, którego zamieszczanie jest obecnie nie tylko powszechne, ale i wręcz zalecane. Z kolei ze względu na język pracy (rosyjski) w przypadku publikacji

rozpowszechnianej w Polsce celowe byłoby także zamieszczenie streszczenia w języku polskim, co wpłynęłoby na udostępnienie wyników badań i zainteresowanie omawianą problematyką większej liczby odbiorców. Wskazane byłoby także dodanie indeksów nazwisk i pojęć, które stanowią ważne elementy pracy naukowej. Dodatkowo oczekiwałabym umieszczenia w pracy wykazu tabel, diagramów i rysunków oraz wykazu stosowanych skrótów. Zamieszczenie wszystkich wymienionych komponentów pracy nie tylko odpowiadałoby ogólnościowemu standardom, ale i podniosłoby wartość merytoryczną monografii.

W obu tomach w rozdziałach, oprócz tekstu zasadniczego i wyjaśnień przytaczanych w przypisach, znajdziemy szereg rozbudowanych komentarzy – lingwistycznych, metodologicznych, historycznych, etnograficznych i in. Z jednej strony, wzbogacają one tekst, lecz z drugiej – rozbijają jego strukturę. Tym bardziej, że czytelnik wie, gdzie się komentarz zaczyna (został wyraźnie zaznaczony), ale nie wie, gdzie się kończy. Zapewne dlatego w niektórych miejscach ma się wrażenie, jakby autor nagle i z niewiadomego powodu zmieniał temat. W ten sposób tekst traci logiczną spójność. O ile sam pomysł zamieszczania takich komentarzy oceniam pozytywnie, o tyle jego wykonanie pozostawia wiele do życzenia. W związku z powyższym i innymi uwagami przytoczonymi w punktach 5.1.3. i 5.2.3. uważam, że struktura pracy nie została dokładnie przemyślana i wymaga poprawy.

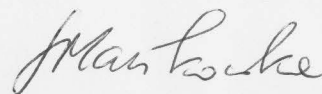
Dodatkowo żaden z tomów nie jest wolny od potknięć technicznych. Do tych zaliczam brak podpisów pod diagramami, rysunkami i tabelami (zwłaszcza w tomie pierwszym) oraz literówki, brak spacji pomiędzy wyrazami, potknięcia interpunkcyjne i gramatyczne, nieujednolicony zapis cyrylicą polskich nazwisk, błędna numeracja podrozdziału (w tomie 2. na s. 253 jest 3.5., a powinno być 2.5.). Potknięcia te zapewne pojawiły się w procesie wydawniczym. Oznacza to, że książka przed wydaniem powinna była przejść jeszcze co najmniej jedną korektę. Rozumiem, że w wielu wydawnictwach korektą zajmują się nie sami autorzy, lecz wyznaczone do tego osoby, niemniej jednak przed ewentualną reedycją Autor powinien bardziej dopilnować, aby tekst ukazał się bez nadmiernej ilości potknięć edytorskich. Zauważone potknięcia techniczne, choć zazwyczaj nie wpływają na odbiór treści i wartość merytoryczną monografii, w tak dużej ilości wpływają na ogólne wrażenie odbiorcy. W przypadku prac ewaluowanych Autorowi powinno zależeć, aby to ogólne wrażenie było jak najbardziej pozytywne.

6. Konkluzja

O ile działalność naukową, popularyzatorską, dydaktyczną i organizacyjną Habilitanta w okresie po uzyskaniu stopnia doktora oceniam jednoznacznie pozytywnie, o tyle

przedstawiona do oceny monografia (wg dra J. Zubkova – dwie monografie), w moim przekonaniu, pomimo iż dotyczy zagadnień nowych i ciekawych i stanowi wkład w rozwój językoznawstwa rusycystycznego, na taką ocenę nie zasługuje. Uważam, że zwłaszcza w dzisiejszych czasach, gdy we wszystkich dziedzinach życia zaczyna dominować bylejakość, obowiązkiem humanistów jest szczególna dbałość o zachowanie wysokich standardów. Te standardy w rozprawie dra J. Zubkova nie zostały zachowane. Liczne niedociągnięcia świadczą o tym, że Habilitant nie w pełni opanował warsztat badawczy, a naruszenie zasad etyki naukowej w moich oczach dyskredytuje go jako naukowca.

W związku z powyższym stwierdzam, że Pan dr Jewgienij Zubkow nie spełnia wymogów wynikających z artykułu 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i nie powinien być dopuszczony do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Dr hab. Grażyna Mańkowska

Żyrardów, 22 kwietnia 2021 r.